

چکیده

در تاریخی قریب به نهصد سال پیش چند خانواده ماهیگیر از آبادی پازوار در مصب رودخانه بابلرود نقل مکان نموده و به شغل ماهیگیری اشتغال داشتند که با گذشت زمان آبادی کوچکی به نام مشهدسر بوجود آوردند و به لحاظ موقعیت خاص ساحلی بر وسعت و نفوذ آن افزوده گردید.

شهر بابلسر شهری جدید و تابع سنت‌های یک فرهنگ روستایی است که یکصد سال اخیر رشد قابل ملاحظه‌ای داشته و استخوان‌بندی این شهر را نمی‌توان توسعه یک قلعه روستایی دانست. عموماً به صورت بکر در اراضی زراعی و پست اطراف خود رشد یافته است.

به طور کلی سه عامل عمده شامل دریا، رودخانه و شبکه ارتباطی در توسعه فیزیکی، فضایی شهر بابلسر تأثیر مستقیم داشته است. مشهدسر (بابلسر کنونی) به عنوان پیش بندر بارفروش (بابل کنونی) در دوره صفویه فعالیت داشته که از کانون اولیه یعنی از محل امامزاده ابراهیم (ع) به سوی غرب و شرق گسترش گرفت. تا بعد از دوران پهلوی دوم به خاطر فعالیت بندرهای ترکمن، انزلی، نوشهر و بندرگز از فعالیت بندر مشهدسر کاسته شده است و از سال ۱۳۴۵ به بعد به دلیل شرایط خاص محیطی وجود دریا، رودخانه و جاذبه‌های گردشگری زمینه‌های مطلوبی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی به خصوص در بخش صنعت توریست فراهم آورد.

جوانی جمعیت، مهاجرت بی‌رویه روستائیان به شهر بابلسر از دیگر مسائل مهم و مشکل آفرین شهر بابلسر محسوب می‌گردد. قطعاً سیر تحول توسعه را تأخیر می‌بخشد و امکان اینکه شهر را در حد بحرانی جمعیت قرار دهد دور از انتظار هم نیست.

لازم است بر اساس برنامه‌ریزی‌های دقیق از جمله کنترل مولید و سیاست‌های جمعیتی، گسترش تجهیزات و قابلیت‌های روستایی، تقویت مراکز شهری کوچک در اطراف شهر بابلسر می‌تواند به این مهم جامعه عمل پوشانیده شود.

ویژگی‌های جغرافیایی بابلسر

بابلسر یکی از شهرهای استان مازندران با مساحت ۱۳۵۰ هکتار در مصب رودخانه بابلرود و در کرانه جنوبی دریای خزر در ۳۶ درجه و ۴۲ دقیقه پهنای شمالی و ۵۲ درجه و ۳۸ دقیقه به درازای خاوری نسبت به نیمروز گرینویچ قرار دارد.

موقعیت نسبی که از سمت شمال به دریای خزر و از شرق به شهرستان جویبار و از جنوب به شهرستان بابل و از غرب به شهرستان محمودآباد محدود می‌باشد. این شهرستان در امتداد خط ساحلی ۵ کیلومتر طول دارد که دورترین نقطه آن نسبت به دریای خزر ۳۰ کیلومتر می‌باشد.

از نظر توپوگرافی بابلسر تماماً در بخش جلگه‌ای و در موقعیت ساحلی قرار دارد و به لحاظ ناهمواری عوارض برجسته توپوگرافیک در آن مشاهده

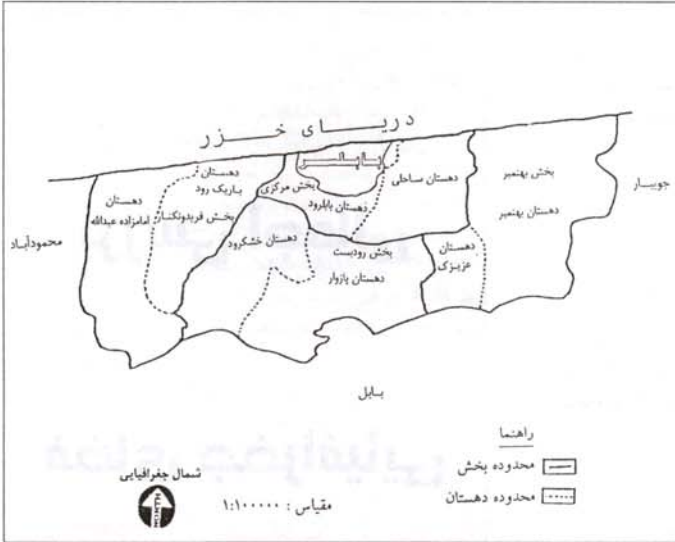
بررسی اجمالی

فضای جغرافیایی

بابلسر

حسن رجب پورکاری
کارشناس ارشد جغرافیا

نقشه موقعیت شهر بابلسر نسبت به شهرستان

نمی‌شود تقریباً مسطح بوده و با شیب ملایمی از طرف رشته کوه‌های البرز به سوی دریا امتداد دارد و ارتفاع شهرستان بابلسر ۲۱ متر زیر آبهای آزاد تعیین شده است.

سیمای ناهموار و تحولات این شهرستان مربوط به پیشروی آب دریا در منطقه ساحلی و نیز رسوب‌گذاری رودخانه بابلرود، تالار و هراز می‌باشد.

بدین ترتیب رسوبات بسیار ریزدانه که در انتهای دلتاهای بزرگ رودخانه‌های منطقه به جای گذاشته دشت را بوجود آورده‌اند که سطح

شهرستان را دربرگرفته بجز ناحیه ساحلی و اراضی مجاور رودخانه بابلرود سایر اراضی شهرستان دارای شیب ۱ تا ۳ درصد هستند.

آب‌وهوای بابلسر همچون سایر نقاط استان مازندران از ویژگیهای کلی آب و هوای خزری تأثیر می‌پذیرد. موقعیت جلگه‌ای و ارتباط مستقیم با پهنه آبی خزر باعث گردیده تا شرایط اقلیم بحری در تمام شهرستان حاکمیت داشته باشد و دارای اقلیم معتدل و مرطوب است.

بطور کلی خصوصیات آب و هوای سواحل دریای خزر از نظم تقسیمات کلی آب و هوایی تیپ تقریباً مدیترانه‌ای دارد از مشخصات تیپ اقلیمی تمایز دو فصل تقریباً خشک و مرطوب از یکدیگر است. قرار گرفتن بابلسر در کناره‌های پست دریای خزر و عبور رودخانه بابلرود از میان شهر به صورت شمالی و جنوبی در شرایط میکروکلیمای (خرید اقلیمی) آن تأثیر فوق‌العاده‌ای دارد.

میزان بارندگی سالانه بابلسر حدود ۸۵۸ میلی‌متر است که گاه‌به‌گاه به ۱۲۰۰ میلی‌متر می‌رسد. بیشترین آن در ماه‌های مهر، آبان، آذر به ترتیب با ۱۳۹/۱، ۱۳۶/۸ و ۱۳۳/۷ میلی‌متر ریزش می‌نماید. و کمترین میزان آن مربوط به ماه‌های فروردین، اردیبهشت و خرداد به ترتیب ۳۷/۴، ۲۰/۷ و ۱۳/۵ میلی‌متر می‌باشد.

نزدیکی با دریا و ریزش باران در تابستان، نوسان اندک دمای شبانه روزی و مه دریا از پدیده‌های غالب در آب و هوای این شهر است که آن را از سایر شهرهای استان مازندران و حتی شهرهای جلگه‌ای مانند بابل و آمل که به آن نزدیک است جدا می‌سازد. تغییرات درجه حرارت در این ناحیه بیشتر تحت تأثیر فاصله دریا است و با توجه به آنکه فاصله نقاط جنوبی آن از دریا

بیشتر است نوسانات پارامترهای دما نیز بیشتر می‌باشد در مجموع تفاوت‌های دمایی در سطح چندان محسوس نیست و تقریباً شرایط دمایی آن منطقه همگی را به وجود آورده و فقط مناطق ساحلی از شرایط خرد اقلیمی مانند: دمای مرطوب شرجی و مه دریا تأثیر بیشتری می‌پذیرد و به طور کلی دما از شرق به غرب کاهش می‌یابد.

بر اساس مطالعات انجام شده میانگین درجه حرارت سالانه بابلسر ۱۷/۱ درجه سانتیگراد و میانگین حداکثر و حداقل به ترتیب ۲۰/۹ و ۱۳/۳ درجه سانتیگراد می‌باشد. تعیین تیپ اقلیمی منطقه برحسب فرمول دماترن $I = \frac{P}{t+10}$ از روی آمار ۲۱ ساله (۱۳۷۹-۱۳۵۹) از نوع تیپ آب و هوای معتدل خزری می‌باشد.

(I) ضریب خشکی

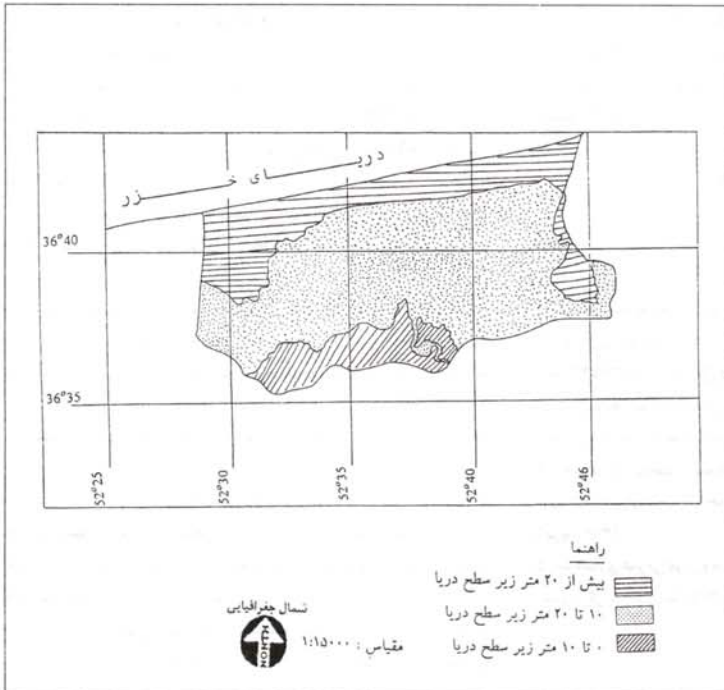
(P) بارندگی

(T) متوسط درجه حرارت.

نکته لازم به ذکر آن است که برخی از همشهریان عزیز نگران هستند که دیگر از برفهای قدیم و سرماهای آنچنانی که به بابلسر شکوه خاصی می‌بخشید و نوید سالی پر بار و پر محصول را می‌داد خبری نیست.

این یک واقعیت است که محیط زیست دستخوش دگرگونی‌هایی از جمله دمای سطح زمین گشته که مسبب اصلی آن انسان ساکن این کره خاکی است و از طرف دیگر تغییرات اقلیمی اصولاً دوره‌ای عمل می‌نماید و احتمال اینکه ما در یک دوره گرم و یا احتمالاً در یک دوره خشک و گرم قرار داشته باشیم بسیار زیاد است و باز احتمال اینکه مجدداً در طی سالهای آینده شهر بابلسر در شرایطی مثل گذشته قرار گیرد منتفی نمی‌باشد. برای اطلاع

نقشه توپوگرافی شهرستان بابلسر

بیشتر باید اظهار داشت که دوره‌های تناوب گاهی کوتاه مدت و گاهی ممکن است طولانی و طولیل المدت باشد که با بررسی آمارهای اقلیمی قابل تعیین و تفسیر است.

عبور رودخانه بابلرود از میان شهر که به دریا می‌ریزد زیبایی خاصی به شهر بخشیده است. که هر ساله گردشگران زیادی را به خود جذب می‌کند. چشم‌اندازهای زیبای دریا و رودخانه به ما این امکان را می‌دهد که با سرمایه‌گذاری نه چندان زیاد بتوان آنرا برای مقاصد توریستی تجهیز کرد.

مسائل انسانی شهر بابلسر

بابلسر تا سرشماری سال ۱۳۶۵ یکی از بخشهای شهرستان بابل محسوب می‌شد و در مهر ماه سال ۱۳۶۸ از لحاظ جمعیتی قابلیت تبدیل به یک شهرستان را یافت و به عنوان مرکز ناحیه انتخاب گردید.

این شهرستان با وسعت ۳۳۵۷ کیلومتر مربع مسات ۱۵۵۲۶۵ نفر را در خود جای داده است. از خصوصیات جمعیتی شهرستان بابلسر جوانی جمعیت آن است. زیرا که با بالا بردن درجه و میزان باروری جمعیت زیر ۱۴ سال بابلسر حدود ۴۰/۹۹ درصد کل جمعیت را تشکیل می‌دهد که این خود یکی از مشکلات جمعیتی شهر در حال و آینده است که لذا ضروری است تدابیری منطقی و اصولی بر اساس برنامه‌ریزیهای دقیق اندیشیده شود. مسئله دیگر مهاجرت روستائیان به شهر بابلسر است این دو عامل فراینده شده جمعیت را تعجیل می‌نماید. در چنین شرایطی رشد جمعیت پر رشد توسعه پیشی خواهد گرفت.

بنابراین لازم است بز جمعیت به خصوص در نواحی روستایی کنترل بیشتری اعمال شود و از طرف دیگر با ایجاد اشتغال در محیطهای روستایی از مهاجرت بی‌رویه روستائیان به شهر بابلسر جلوگیری به عمل آید. در غیراین صورت شهر در آینده‌ای نه چندان دور، جمعیت رشد خود را تحمل نخواهد کرد و محیط زیبای شهر بابلسر به حد بحران جمعیتی خواهد رسید. امیدواریم که اقداماتی که در این زمینه بر اساس اهداف و برنامه‌های

توسعه دولت در دست اجرا است این مشکل در شهر زیبا و توریستی بابلسر هیچگاه ظاهر نشود.

سابقه تاریخی شهر بابلسر

در کتب تاریخی آمده است که بابلسر فعلی یا مشهدسر سابق که به عنوان پیش بندر بار فروش (بابل کنونی) فعالیت داشت قدمتی حدود ۹ قرن دارد. تاریخ تغییر نام مشهدسر ظاهر آدر حدود سال ۱۳۱۰ شمسی مقارن تغییر نام بار فروش به بابل صورت گرفته است. مشهدسر را آن روز می‌گفتند که سر مبارک امامزاده ابراهیم (ع) در آنجا مدفون است و لقب "ابوجواب" به این امامزاده داده شده است به روایتی عبارت "بابلکان" حک شده بر روی صندوق چوبی در رمضان سال ۸۳۵ بر این بابور است که مشهدسر در آن زمان بابلکان موسوم بوده است از کلمه بابلکان یعنی اینسته بنایان امامزاده بیشتر سادات بابلکانی بوده‌اند و وجه تسمیه آن به محل بابلکان به مناسب این بوده که در مصب رودخانه بابلرود قرار داشته است.

قراین قوی‌تری بر این ادعا هست که امامزاده ابراهیم (ع) پیش از احداث شهر و بندر وجود داشته است و دور تادور آن را باتلاق فرا گرفته بود و به روایتی مشهدسر در آن زمان در مصب رودخانه بابلرود قرار داشته و این مصب بعدها تغییر مسیر داده است. بنابراین وجود امامزاده ابراهیم (ع)

شهر بابلسر از دیدگاه دانش‌پژوهی و دانش پژوهشی نیز شاخص است که با وجود دانشگاه مازندران به ارزش و اعتبار شهر می‌افزاید. همچنین جامعه‌ای علاقه‌مند، متعهد و مذهبی به این شهر ارزش و اعتبار خاصی بخشیده است.

* * * *

منابع

- ۱- میرسلیم، سیدمصطفی، دانشنامه جهان اسلام، نشر دایرةالمعارف، تهران ۱۳۷۵.
- ۲- مازندران، چهارمین سخنرانی آموزش سرتاسری راهنمایان فرهنگی کشور- بابلسر ۲۸ تا ۲۹ شهریور، اداره کل فرهنگ و هنر استان مازندران، سال ۱۳۵۴.
- ۳- نقش محیط (مهندسان مشاور) طرح جامع شهر بابلسر، بررسی منطقه و حوزه نفوذ (وضع موجود)، جلد اول، بهمن ۱۳۷۸.
- ۴- رجب پورکاری، حسن، روند شکل‌گیری و توسعه فضای شهر بابلسر، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد رشته جغرافیای انسانی (شهری - روستایی)، واحد شهری، شهریور ۱۳۸۰.
- ۵- سرشماری عمومی نفوس و مسکن (نتایج تفصیلی)، استان مازندران، شهرستان بابلسر، مرکز آمار ایران، سال ۱۳۷۵.

مهمترین اصل برای جمع‌آوری عده مذهبی در کنار یکدیگر و شکل‌گیری هسته اولیه شهر مؤثر بوده است.

آنچه مهم است اینست که مشهدس در دوره صفویه به عنوان پیش‌بندربار فروش (بابل کنونی) فعالیت داشته و در سال ۱۲۵۳ بارفروش از میزان تجارت خوبی برخوردار بود و مشهدس محل ورود کالاهای روسی به ایران بوده است.

مردم بارفروش که مردمی ثروتمند بودند همواره در تجارت با مشکل مواجه بود. بنابراین بابلسر تنها راه ارتباطی آبی (دریای خزر) با تجارت بین‌المللی در نظر گرفته شد. بدین طریق کالا و بارهایشان را در راه تجارت به کار می‌انداختند. به این منظور عده‌ای از مردم ساکن بابلسر در حمل بار به کار گرفته می‌شد از آنجایی که حمل این بارها هر روز تا رودخانه بابلرود انجام می‌دادند که تکرار این عمل به تدریج باعث شد در کنار همان رودخانه سکونتگاه ایجاد شود.

بدین ترتیب مشهدس که آبادی کوچکی پیش‌نیویده یکباره به یک نقطه بندری در شمال مطرح می‌گردد و مشهدس از محل امامزاده ابراهیم (ع) به سمت غرب و در اطراف رودخانه بابلرود گسترش یافت با گذشت زمان و با افزایش جمعیت به تدریج استقرار در کنار رودخانه بسیار پراهمیت گشته به طوری که ساکنین ناگزیر از رودخانه فاصله گرفته و در زمین دورتر به فعالیت‌های کشاورزی و ساخت و ساز پرداخته‌اند.

بدین ترتیب شهر بابلسر شهری جدید و تابع سنت‌های یک فرهنگ روستایی است که یکصدسال اخیر رشد قابل ملاحظه‌ای داشته و استخوان‌بندی این شهر را نمی‌توان توسعه یک قلعه روستایی دانست. عمدتاً به صورت بکر در اراضی زراعی و پست اطراف خود رشد یافته است.

به طور کلی می‌توان گفت سه عامل عمده شامل دریا، رودخانه و شبکه ارتباطی در توسعه فیزیکی، فضایی شهر بابلسر تأثیر مستقیم داشته است.

آثار و بناهای تاریخی شهر بابلسر

قدیمی‌ترین اطلاعاتی که در کتب تاریخ از مشهدس موجود است متأخر به تاریخ کتیبه‌های امامزاده است. ظاهراً ناصرالدین شاه نخستین کسی است که از این کتیبه‌ها یاد کرده است. او که در سال ۱۲۹۲ به مازندران سفر کرده و در مشهدس به زیارت امامزاده ابراهیم (ع) رفته است درباره آن چنین می‌نویسد: بنای این گنبد خیلی قدیمی است، چهارپنج در بزرگ و کوچک که از حیث نجاری و منبت‌کاری کمال امتیاز را داشت دیده شد. اما قدیمی‌ترین تاریخ در این امامزاده بنابه نقل ستوده، تاریخ کتیبه صندوق چوبی حرم یعنی رمضان ۸۳۵ است.

سایر آثار تاریخی عبارتند از: ساختمان دانشکده اقتصاد، ساختمان شهربانی، ساختمان بهداری، مجموعه میدان بیت المقدس و پل فلزی که با توجه به شرایط آب و هوایی از عمر طولانی برخوردار نیستند که برخی از این آثار نیاز به مرمت داشته و توجه بیشتری را می‌طلبند.

• توضیح

بدینوسیله مشخصات نویسندگان و مترجم محترم مقاله «سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی و برنامه‌ریزی روستایی» که در صفحه ۵۱ نشریه شماره ۴۱ سپهر به چاپ رسیده تصحیح می‌گردد.

نویسندگان:

Arwyn Jones, Alan Belward & Marc Van Liederkerke
European Commission Joint Research Center
(1) Environment Institute, (2) Space Application Institute-Italy

برگردان: دکتر رستم صابری‌فر